

Tworzenie się miejskich populacji lęgowych krzyżówki *Anas platyrhynchos* i czernicy *Aythya fuligula* w Legnicy i Wrocławiu

The formation of Mallard *Anas platyrhynchos* and Tufted Duck *Aythya fuligula* urban breeding populations in Legnica and Wrocław, SW Poland

Ludwik Tomiało

Muzeum Przyrodnicze Uniwersytetu Wrocławskiego
Sienkiewicza 21, 50-335 Wrocław
e-mail: tomilu@biol.uni.wroc.pl

Podczas wieloletnich badań awifauny Legnicy i Wrocławia udało się zanotować początek i sposób tworzenia się śródmiejskich populacji lęgowych dwóch gatunków kaczek.

Oddalone od siebie o około 65 km oba miasta Dolnego Śląska są położone pośród silnie odlesionej i żyznej Równiny Wrocławskiej. Legnica (110 tys. mieszkańców) posiada tylko parę kilkuhektarowych zbiorników wodnych, podczas gdy 640-tysięczny Wrocław leży nad Odrą z jej pięcioma dopływami i ma kilkadziesiąt zwykle również niewielkich zbiorników. Prawie 200-letni miejski park w Legnicy w swej okolonej hałaśliwymi ulicami części śródmiejskiej posiada sztuczny staw z zadrzewioną wyspą. Najpierw (od roku 1973) poczęły na tym stawie i w otaczają-

cym drzewostanie parkowym gnieździć się krzyżówki *Anas platyrhynchos*. Czy to była spontaniczna kolonizacja, nie wiemy. Nastąpiła ona z opóźnieniem wobec Wrocławia, gdzie zasiedlenie śródmieścia zostało zainicjowane przez człowieka poprzez celowe wypuszczenie w latach 1959 i 1960 w Ogrodzie Botanicznym mieszańców kaczki krzyżówki z kaczkami domowymi wyhodowanymi w niewoli (Hryniewicz-Sudnik i Strojny 1968). Później w ogrodzie tym, w sztucznych koszach lęgowych, gnieździło się do 19 samic krzyżówek (Król 1977). Nawet po upływie pół wieku potomkowie mieszańców zachowują specyficzne upierzenie, dzięki czemu można powątpiewać, by pierwsze krzyżówki przybyły do Legnicy z Wrocławia, ponieważ przez pierwszych 20 lat

obserwacji w rejonie Legnicy tylko raz zauważono samca-mieszkańca i dopiero w ostatnich latach pojawiło się ich kilka w parku legnickim. W innych miastach Europy niezadkie krzyżowanie się kaczek domowych z dzikimi zwykle następowało dopiero po wniknięciu tych drugich na zbiorniki miejskie (Hagemeyer i Blair 1997), ale o sporadycznym krzyżowaniu się z wiejskimi kaczkami domowymi donoszono już w 19. wieku.

W parku legnickim maksymalną liczbę po 9-10 samic krzyżówek z pisklętami odnotowano w latach 2003 i 2004, plus stado niełęgowe kilkudziesięciu ptaków, głównie samców. Większość samic zakłada tam gniazda na wyspie pośród roślinności zielonej, czasem w znacznym zagęszczeniu, a w jednym przypadku (wysiadywanie pomiędzy 16 a 23 maja 2003) obserwowano gniazdo z wysiadującymi wspólnie dwiema samicami. Nieliczne samice zajmowały dziuple drzew parkowych, nawet daleko od wody.

Bardziej interesujące jest jednak powstanie w Legnicy niewielkiej miejskiej populacji czernicy *Aythya fuligula*, gatunku w zachodniej i północnej części Europy od dawna synurbijnego (np. w centrum Londynu od roku 1913 (Montier 1977)). W polskich miastach nie stwierdzono czernic rozmnażających się na zbiornikach śródmiejskich (Luniak i in. 2001, Betleja i in. 2007). Pierwszy raz samicę z pisklętami zauważyłem na legnickim stawie parkowym w lipcu 1996, a od wędkarzy uzyskałem informację o tym, że rok czy dwa lata wcześniej miało tam miejsce celowe przesiedlenie kilku nielotnych ptaków tego gatunku z podmiejskich stawów. Dwa lata później, na

początku sierpnia widziano w parku cztery samice z młodymi, a w latach 2003 i 2004 po 7 samic z łączną liczbą ok. 35 i ok. 50 piskląt. Maksymalnie 11 samic z młodymi odnotowano w końcu lipca 2005 roku. Wysoki sukces lęgowy może być wydedukowany ze znacznej liczby piskląt w lęgach (4-8), co potwierdzałoby przypuszczenie, że gniazda na wyspie stawu parkowego są bardzo bezpieczne. Tylko raz pojawił się nad stawem przelotny bielik *Haliaeetus albicilla*, a obecny w parku lis *Vulpes vulpes*, kuny domowe *Martes foina* i szczury *Rattus* sp., mogą zabijać pisklęta, ale mimo tego większość z nich dorasta do samodzielności. Znamienną cechą jest tu przebywanie par lęgowych czernic (np. do 15 par w roku 2003) tylko w okresie kwietnia-czerwca, po czym samce znikają, a na zbiorniku pozostają same samice, po pewnym czasie już z potomstwem.

Obecność obu lęgowych kaczek sprzyja prawdopodobnie zasiedlaniu miast przez inne gatunki. Dnia 16.05.2004 zauważono w Legnicy samicę nurogęsi *Mergus merganser* z osmioma kilkudniowymi pisklętami, której to rodziny nie było już 22 maja (prawdopodobnie przeniosła się na pobliską rzekę Kaczawę). W tym samym roku na stawie do końca czerwca przebywał też samiec świstuna *Anas penelope* tokujący do samic czernic. Pojawiały się także niełęgowe łabędzie nieme *Cygnus olor* (para lub pojedyncze). Obecność licznych ptaków wodnych przyciąga uwagę spacerowiczów tłumnie odwiedzających park i restaurację na brzegu stawu. Ptaki są tu stale dokarmiane przez ludzi, nawet w okresie wiosenno-letnim, wykazując brak płochliwości (Tomiałojć 2007).

Komentarz. Lepsze rozumienie procesów synurbizacji ptaków wymaga zachowania w pamięci możliwości, że i w przeszłości niejedno zasiedlenie terenu śródmiejskiego przez ptaki wodne mogło być zainicjowane przez ludzi, zwykle nie związanych ze środowiskiem ornitologów, wskutek czego nie ma o tym śladu w piśmiennictwie.

Summary

During regular bird observations in Legnica and Wrocław downtown parks the origin and development of very tame breeding populations of some duck species have been noticed. Breeding Mallard females were first reported in 1960 (Wrocław) and in 1973 (Central Park of Legnica). Wrocław population (recently several hundred, up to 19 families in the Botanical Gardens alone) descends partly from the hybrids between domestic ducks and wild Mallards released there in 1959. The origin of Legnica Mallards (a few dozen pairs) may be natural as the absence of hybrids during the first 20 years made early immigration from Wrocław hardly possible. The Tufted Ducks of Legnica (max. 11 families) are descendants of ducklings brought by anglers from the countryside and released into the park pond between 1994 and 1995. Additionally, in May 2004 a female Goosander with eight nestlings were seen on this pond. More frequent human contribution to the initiation of urban duck breeding is being suggested.

Literatura

Betleja J., Cempulik P., Chrul Z., Grochowski T., Ostański M., Schneider G., Szlama D. 2007. Ptaki lęgowe Gliwic – Rozmieszczenie i liczebność w latach 1988-1990. Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu, nr 17: 1–156.

Hagemeijer W.J.M., Blair M.J. 1997. The EBCC Atlas of European Breeding Birds. T. & A.D. Poyser, London.

Hrynkiewicz-Sudnik J., Strojny W. 1968. Obserwacje biologii i ekologii kaczki krzyżówki, *Anas platyrhynchos* L., wprowadzonej na wody Wrocławia. Prz. Zool. 12: 312–321.

Król A. 1977 msc. Awifauna Ogrodu Botanicznego we Wrocławiu w latach 1975-1977. Praca dyplomowa, Zakład Ekologii Ptaków Instytutu Zoologii, Wrocław.

Luniak M., Kozłowski P., Nowicki W., Plit J. 2001. Ptaki Warszawy 1962-2000. Atlas Warszawy nr 8. IGiPZ PAN, Warszawa.

Montier D. 1977. Atlas of Breeding Birds of the London Area. London Nat. History Soc., B.T. Batsford Ltd, London.

Tomiałojć L. 2007. Zmiany awifauny lęgowej w dwóch parkach Legnicy po 40 latach. Not. Orn. 48: 232–245.